

پیشینه تحقیق

ضرورت توجه به

در پژوهش‌ها

■ محمد قاسمی

کارشناس ارشد زبان و ادبیات فارسی، دبیر زبان و ادبیات فارسی دبیرستان‌های شهرستان بناب

چکیده

اولین کار بعد از انتخاب موضوع پژوهش، پیشینه‌یابی تحقیق است. غفلت از این مهم، پژوهشگر و ارزش کار پژوهشی او را زیر سؤال می‌برد. آگاهی از پیشینه تحقیق موجب می‌شود پژوهشگر در موضوع تحقیق، بینش عمیقی به دست آورد و محدوده تحقیق خویش را مشخص کند؛ آن را در ادامه تحقیقات قبلی قرار دهد و از دوباره کاری بپرهیزد. برای دستیابی به پیشینه تحقیق، می‌توان از موتورهای جست‌وجوگر، سایت‌های اینترنتی، افراد مطلع، پیش‌درآمدهای مقالات و کتاب‌شناسی‌ها کمک گرفت.

کلیدواژه‌ها: پژوهش، پیشینه تحقیق، دوباره‌کاری، سایت‌های اینترنتی

مقدمه

در شماره ۱۰۸ مجله رشد آموزش زبان و ادب فارسی، مقاله‌ای با عنوان «واژه آزادی در بیتی از داستان خیر و شر» از مازیار شهبازی چاپ شده که تقریباً شبیه مقاله‌ای است که در شماره ۷۷ همین مجله در بهار سال ۱۳۸۵ با عنوان «تأملی در واژه آزادی» به چاپ رسیده است. نگارنده محترم این مقاله بعد از آوردن مطالبی مختصر درباره تحول معانی الفاظ و واژه آزادی به همان نتیجه‌ای رسیده‌اند که نویسنده مطالعه قبل، درباره واژه آزادی در بیت «بر چنین دختری به آزادی/اختیارت کنم به دامادی» رسیده بود. این موضوع

اهداف و فواید اطلاع از پیشینه

تحقیق

هیچ مطلبی بدون توجه به پیشینه آن نوشته نمی‌شود و اصلاً نباید نوشته شود. هر پژوهشی در صورت وجود پیشینه، باید متکی به دستاوردهای پیشین باشد. کریشنان کومار (۱۳۷۴: ۳۴) معتقد است که نوشتن پیشینه پژوهش در دو مرحله باید انجام شود: در گام نخست، برای آشنایی با اظهارنظرها، تجربه‌ها و نظریه‌های پیش‌گامان، پژوهش‌های آنان را مرور می‌کنیم و در گام بعدی، به تجزیه و تحلیل و تفسیر نتایج و شیوه پژوهش آثار انجام گرفته می‌پردازیم. در این مرحله، ذهن خواننده را برای پذیرش ضرورت تحقیق تازه، با وجود تحقیقات گذشته، آماده می‌کنیم. برای پیشینه تحقیق، اهداف و فواید زیادی برشمرده‌اند که مهم‌ترین آن‌ها عبارت‌اند از:

۱. پرهیز از دوباره‌کاری و تکرار تحقیق‌های قبلی؛
۲. استفاده از روش‌های موفق پژوهش‌های قبلی؛
۳. استفاده بهینه از یافته‌های پژوهش‌های قبلی در همان زمینه؛
۴. پیوند تحقیق با مطالعاتی که محققان دیگر در همان زمینه انجام داده‌اند؛ از این طریق، مطالعه پژوهشی از حالت انتزاعی بیرون می‌آید و نسبت به پژوهش‌های موجود در همان زمینه، جنبه تکمیلی پیدا می‌کند. به عبارت دیگر، تحقیق

بهانه‌ای شد تا به صورتی موجز به ضرورت آگاهی از پیشینه تحقیق پردازیم.

پیشینه تحقیق

از پیشینه تحقیق با عناوین «ادبیات تحقیق» و «سابقه تحقیق» نیز نام می‌برند. در واقع، پیشینه تحقیق شجره‌نامه موضوع تحقیقی است و به همه منابعی گفته می‌شود که با موضوع پژوهش ارتباط دارند و آگاهی از آن‌ها برای پژوهشگر ضروری است. آشنایی با پیشینه تحقیق و ارزیابی پژوهش‌های پیشین مهم‌ترین و اساسی‌ترین بخش تحقیق است و غفلت از آن، پژوهشگر و کار پژوهشی او را زیر سؤال می‌برد. پژوهشگر در معرض اتهام سرقت و کم‌اطلاعی از موضوع تحقیق قرار می‌گیرد و اثر پژوهشی، کاری سطحی و کم‌اهمیت جلوه می‌کند.

استفاده از نتایج تحقیقات دیگران، با ذکر منبع، نه تنها از ارزش کار پژوهشی نمی‌کاهد بلکه بر اعتبار آن می‌افزاید. در بررسی پیشینه تحقیق هم، محقق می‌خواهد بداند که آیا در زمینه موضوع پژوهش او کاری انجام شده است یا نه، و اگر کاری صورت گرفته چه نتایجی داشته است. اگر دیگران مسئله‌ای را که ما درصدد حل آنیم، پیش از ما به بهترین شکل ممکن حل کرده‌اند، پرداختن به آن مسئله، کار بیهوده و لغوی است.

با تلاش‌های علمی دیگر پیوند می‌یابد (بیانی، ۱۳۷۸: ۱۲).

۵. مطالعه منابع محقق را یاری می‌دهد تا نسبت به جنبه‌های مختلف موضوع تحقیق بینش عمیقی پیدا کند. محقق با اشاره به پیشینه تحقیق نشان می‌دهد که چقدر بر موضوع مورد پژوهش تسلط دارد و با آگاهی کامل از تمامی زوایای پیدا و پنهان آن به تحقیق می‌پردازد.

۶. آگاهی از پیشینه تحقیق به محقق کمک می‌کند تا محدودۀ تحقیق را مشخص و طرحی کلی از آن برای خویش ترسیم کند تا به‌طور هدفمند به کار خود ادامه دهد.

روش‌های پیشینه‌یابی تحقیق

از منابع مربوط به پیشینه تحقیق می‌توان به موارد زیر اشاره کرد.^۱

۱. **موتورهای جست‌وجوگر:** ما می‌توانیم با استخراج کلیدواژه‌های موضوع مورد بررسی، با استفاده از موتورهای جست‌وجوگر به جست‌وجوی پیشینه تحقیق بپردازیم.

۲. **سایت‌های اینترنتی:** برخی از سایت‌ها حالت تخصصی دارند و هرکدام در رشته خاصی اطلاعات می‌دهند. در اینجا چند سایت مهم را که در تحقیقات ادبی برای جست‌وجوی پیشینه سودمندند معرفی می‌کنیم.

۱-۲. **سایت پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران**
(www.irandoc.ac.ir)

این سایت، منبع بسیار غنی و مهمی از تحقیقات و پایان‌نامه‌ها و مقالات و گزارش‌ها و اسناد دولتی را فراهم آورده است. مزیت بسیار مهم این سایت، لینک ۱۵ صفحه اول پایان‌نامه‌ها و تحقیقات است که بخش مهمی از این صفحات شامل فهرست مطالب و جداول گزارش‌هاست که برای اطلاع از محتوای مطالب تحقیقات بسیار مفیدند.

۲-۲. **بانک اطلاعات نشریات کشور**
(www.magiran.com)

در این سایت هم مجموعه مناسبی از مقالات علمی و عمومی فراهم آمده است

که مراجعه به آن می‌تواند مفید باشد. این سایت برای ارائه خدمات، مبلغ ناچیزی هم دریافت می‌کند.

۲-۳. **پایگاه اطلاع‌رسانی جهاد دانشگاهی**
(www.sid.ir)

این سایت هم که حاوی مقالات مجلات علمی و پژوهشی متعددی است، فوق‌العاده ارزشمند است.

۲-۴. **سایت کتابخانه ملی ایران**
(www.nlai.ir)

از سایت‌های بسیار مفیدی است که می‌توانیم عنوان کتاب، مقاله و پایان‌نامه مرتبط با موضوع خود را در آنجا بیابیم.

۲-۵. **سایت شورای عالی انقلاب فرهنگی**
(www.iranculture.org)

در این سایت، مجموعه مناسبی از عناوین تحقیقات و پایان‌نامه‌ها و محل نگهداری آن‌ها وجود دارد که می‌توانند ما را دقیقاً به همان جایی که باید مراجعه کنیم راهنمایی کنند و به این ترتیب، در وقت و هزینه‌های دیگر ما هم صرفه‌جویی شود.

۲-۶. **پایگاه مجلات تخصصی نور**
(www.noormags.com)

پایگاه مجلات تخصصی نور (نورمگز) بزرگ‌ترین بانک مجلات و نشریات تخصصی علوم انسانی و اسلامی است. این پایگاه ضمن فراهم کردن امکان دسترسی به صدها مجله، ده‌ها هزار شماره مجله و صدها هزار مقاله، امکان جست‌وجو نیز دارد و با عضویت رایگان در آن می‌توان از امکانات خوب و وسیع آن استفاده کرد.

۳. **مقدمه‌ها و پیش‌درآمدهای مقالات:** مرتبط با کار تحقیقی ما که معمولاً به تحقیقات پیشین اشاره می‌کنند و اطلاعات آن‌ها می‌تواند سر نخ‌های خوبی برای یافتن منابع باشد. منابع پایانی چنین مقالاتی نیز در خور توجه است.

۴. **تجربه‌های صاحب‌نظران:** دسترسی پژوهشگر به متخصصان در موضوع مورد تحقیق خود، بهترین راهنمای او در کسب اطلاع از پیشینه تحقیق محسوب می‌شوند.

۵. **فهرست کتاب‌شناسی مقالات یا**

کتاب‌ها (Bibliography) که علاوه بر کمک در شناخت منابع، برای جست‌وجوی ارجاعات (Citation Search) نیز مفید است. جست‌وجوی ارجاعات تکنیکی است برای پیدا کردن تحقیقاتی که به تحقیقات دیگر استناد کرده‌اند و از این طریق، یافتن تحقیقاتی که دیگران بیشتر به آن ارجاع داده‌اند. هر کاری که به آن بیشتر استناد شده باشد، معتبرتر است.

نتیجه‌گیری

آشنایی با پیشینه تحقیق و ارزیابی پژوهش‌های پیشین، مهم‌ترین و اساسی‌ترین بخش تحقیق است. پیشینه‌یابی تحقیق نشان‌دهنده احاطه محقق بر موضوع پژوهش است که با اشاره به پژوهش‌های انجام یافته، خواننده را از نظر ذهنی برای درک ضرورت پژوهش خویش آماده می‌کند. امروزه با امکانات جدید جست‌وجو، آگاهی از پیشینه تحقیق برای پژوهشگران و خوانندگان آسان‌تر شده است که از مهم‌ترین آن‌ها سایت‌های اینترنتی است.

پی‌نوشت

۱. بدیهی است به غیر از موارد یاد شده، موارد فراوان دیگری نیز یافت می‌شود که در این مجال کوتاه، فرصت اشاره به آن‌ها وجود ندارد. از طرف دیگر، امروزه با پیدایش منابع جدید، از بسیاری از روش‌ها و منابع قدیمی بی‌نیاز شده‌ایم.

منابع

۱. بیانی، احمد. (۱۳۷۸). **روش‌های تحقیق و سنجش در علوم تربیتی و روان‌شناسی**. چاپ اول. تهران: انتشارات رهیافت.
۲. پرنده، علی. (۱۳۸۰). **کاربرد اینترنت در پژوهش**. ویراستار: ستاره مهین‌فر. چاپ اول. تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
۳. دلاور، علی. (۱۳۸۱). **مبانی نظری و عملی پژوهش در علوم انسانی و اجتماعی**. چاپ چهارم. تهران: انتشارات رشد.
۴. غفاری، محمد. (۱۳۸۲). **تأملی در واژه آزادی**. مجله رشد زبان و ادب فارسی. دوره نوزدهم. شماره ۳.
۵. کومار، کریشن. (۱۳۷۴). **روش‌های پژوهش در کتابداری و اطلاع‌رسانی**. ترجمه فاطمه رها دوست با همکاری فریبرز خسروی. تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.
۶. مازیار، شهبازی. (۱۳۸۰-). **واژه آزادی در بیتی از داستان خیر و شر**. مجله رشد زبان و ادب فارسی. دوره بیست و هفتم. شماره ۲ (شماره ۱۰۸ پیوسته).
۷. ماهیار، عباس. (۱۳۸۰). **مرجع‌شناسی ادبی و روش تحقیق**. چاپ چهارم. تهران: قطره.